

Aktuálna judikatúra ESĽP v oblasti diskriminácie

Justičná akadémia (Pezinok), 8. 11. 2018

Alexandra Dubová

Kancelária Európskeho súdu pre ľudské práva

Prehľad

- test diskriminácie podľa judikatúry ESĽP
- aktuálne prípady:
 - *Enver Şahin proti Turecku*
 - *Carvalho Pinto de Sousa Morais proti Portugalsku*
 - *Khamtokhu a Aksenchik proti Rusku*

Článok 14

Zákaz diskriminácie

Užívanie práv a slobôd priznaných týmto dohovorom musí byť zabezpečené bez diskriminácie založenej na akomkoľvek dôvode, ako je pohlavie, rasa, farba pleti, jazyk, náboženstvo, politické alebo iné zmýšľanie, národnostný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnostnej menšine, majetok, rod alebo iné postavenie.

Čo je diskriminácia ?

- ESEP definuje diskrimináciu ako rozdielne zaobchádzanie s osobami v analogickej alebo porovnateľnej situácii, ktoré nemá objektívne a rozumné odôvodnenie.

Test diskriminácie

1. Je čl. 14 Dohovoru aplikovateľný (akcesorická povaha)?
2. Došlo k rozdielnemu zaobchádzaniu z jedného zo zakázaných dôvodov (pohlavie, rasa, farba pleti, ... iné postavenie)?
3. Je sťažovateľ v analogickej alebo porovnateľnej situácii? A s kým? (otázka komparátora)
4. Má rozdielne zaobchádzanie rozumné a objektívne odôvodnenie? (test proporcionality)

1. Akcesorická povaha čl. 14

- Tradičný prístup: Čl. 14 nemá samostatnú existenciu, ale možno ho namietat' vždy len v spojení s iným ustanovením Dohovoru.
- Novší (autonómnejší) prístup: K aktivácii zákazu diskriminácie postačí, ak namietaná diskriminácia spadá „do vecného rámca“ jedného z ustanovení Dohovoru.
- Napr. diskriminácia pri adopcii, čl. 8 síce nezaručuje právo na adopciu, ale problematika adopcií spadá do rámca tohto ustanovenia (*E. B. proti Francúzsku*, č. 43546/08, 22. 1. 2008)

2. Zakázané dôvody

- Zoznam diskriminačných dôvodov v čl. 14 je demonštratívny.
- „Iné postavenie“ - napr.
 - zdravotný stav (*Kiyutin proti Rusku*)
 - zdravotné postihnutie (*Glor proti Švajčiarsku*)
 - sexuálna orientácia (*L. a V. proti Rakúsku*)
 - rôzne kategórie vlastníkov (*James a ďalší proti Spojenému kráľovstvu*)

3. Analogická alebo porovnateľná situácia

- kľúčová otázka diskriminačného práva
- v judikatúre ESEP sa niekedy prekrýva s testom proporcionality
- napr. *Carson a ďalší proti Spojenému kráľovstvu* – dôchodcovia s trvalým pobytom na území UK a tí s trvalým pobytom v zahraničí neboli v porovnateľnej situácii pre účely valorizácie dôchodkov.

4. Test proporcionality

- štát môže diskrimináciu ospravedlniť rozumnými a objektívnymi dôvodmi
- legitímny cieľ – čl. 14 neobsahuje žiadny zoznam, akýkoľvek relevantný verejný záujem
- použité prostriedky musia byť primerané danému cieľu:
 - spôsobilosť dosiahnuť cieľ
 - nevyhnutnosť (minimálny zásah do práv)
- priestor pre uváženie – užší pri niektorých diskriminačných dôvodoch (pohlavie, sexuálna orientácia, národnosť, rasa a etnický pôvod, zdravotný stav a zdravotné postihnutie)

Case-study 1

Enver Şahin proti Turecku

(č. 23065/12, 30. 1. 2018)

Enver Şahin proti Turecku

- Sťažovateľ v prvom ročníku vysokej školy v dôsledku nehody ochrnul na obe dolné končatiny.
- Požiadal fakultu o potrebné stavebné úpravy – prístup do budovy a na poschodia.
- Škola odpovedala, že nemá na stavebné úpravy dostatok finančných prostriedkov a odkázala sťažovateľa na pomoc tretej osoby
- Sťažovateľ neuspel ani pred súdmi.
- Pred ESEP namietal diskrimináciu na základe zdravotného postihnutia v prístupe k vzdelávaniu.

Enver Şahin proti Turecku

- Čl. 2 Protokolu 1 je aplikovateľný aj na vysokoškolské vzdelávanie a prístup k budove, v ktorej vzdelávanie prebieha, spadá „do rámca“ tohto ustanovenia; čl. 14 je preto aplikovateľný.
- Zákaz diskriminácie zahŕňa aj odmietnutie primeraných úprav (CRPD).
- Primerané úpravy môžu mať rôznu formu. Domáce orgány síce mieru uváženia pri voľbe ich formy, musia vždy starostlivo prihliadať k individuálnym potrebám osôb, ktorých sa úpravy týkajú.

Enver Şahin proti Turecku

- ESELP kritizoval prístup fakulty, ktorá žiadosť sťažovateľa odbila s abstraktným prísľubom, že k stavebným úpravám dôjde, keď na ne bude rozpočet. Fakulta nespravila žiadne individuálne vyhodnotenie situácie a potrieb sťažovateľa.
- Alternatíva – pomoc asistenta – ESELP zdôraznil právo osôb so zdravotným postihnutím na nezávislosť, dôstojnosť a osobnú autonómiu (s odkazom na čl. 8). Fakulta ani súdy nespravili žiadne vyhodnotenie situácie sťažovateľa z hľadiska týchto princípov.
- ESELP konštatoval porušenie čl. 14 v spojení s čl. 2 Protokolu 1.

Enver Şahin proti Turecku

- Význam prípadu:
 - použitie konceptu primeraných úprav v judikatúre ESELP
 - v podstate procesné porušenie - fakulta a súdy situáciu nedostatočne vyhodnotili
 - pozri tiež: *Çam proti Turecku*, č. 51500/08, 23. 2. 2016 (dostupný v češtine), neprijatie nevidomej študentky na hudobné konzervatórium, porušenie čl. 14 a čl. 2 Protokolu 1

Case-study 2

Carvalho Pinto de Sousa Morais proti Portugalsku

(č. 17484/15, 25. 7. 2017)

Carvalho Pinto de Sousa Morais proti Portugalsku

- Sťažovateľka je 50 ročná matka dvoch detí.
- Pre dlhotrvajúce gynekologické problémy podstúpila operáciu, počas ktorej došlo k poškodeniu nervu, v dôsledku čoho trpí bolesťami, nemôže poriadne sedieť ani chodiť, udržať moč a viesť sexuálny život.
- Súd uznal pochybenie nemocnice a priznal sťažovateľke náhradu nemajetkovej aj majetkovej ujmy. Odvolací súd rozsudok potvrdil, ale výrazne znížil náhradu nemajetkovej ujmy s argumentom, že sťažovateľka je vo veku, kedy už sex nie je pre ňu dôležitý.
- Pred EŠLP sťažovateľka namietala, že súd ju svojím rozsudkom diskriminoval na základe veku a pohlavia, v rozpore s čl. 8 a 14 Dohovoru.

Carvalho Pinto de Sousa Morais proti Portugalsku

- ESIP konštatoval, že vyvodenie zodpovednosti za zanedbanie zdravotnej starostlivosti a stanovenie výšky odškodnenia za fyzické a psychické spadá do rámca čl. 8 a čl. 14 je preto aplikovateľný.
- Diskriminácia na základe pohlavia je uvedená v čl. 14. Vek možno podradiť pod „iné postavenie“.
- Ako posúdiť stereotypy ?

Carvalho Pinto de Sousa Morais proti Portugalsku

- „Úlohou Súdu nie je analyzovať výšku priznaného odškodnenia... Ale to, či odôvodnenie rozsudku Najvyššieho správneho súdu viedlo k odlišnému zaobchádzaniu so sťažovateľkou na základe pohlavia a veku.“
- „Súd pripúšťa, že pri posudzovaní miery zodpovednosti môžu súdy vziať do úvahy vek žalobcu ... V tomto prípade ale nešlo ani tak o to, či bolo prihliadnuté k veku a pohlaviu, ale o vyslovenie predpokladu, že sexualita nie je pre 50-ročnú ženu a matku dvoch detí tak dôležitá ako pre niekoho mladšieho. Takýto predpoklad odráža tradičný obraz, že ženská sexualita je úzko spätá s materstvom ... Inými slovami, Najvyšší správny súd vyslovil v tomto prípade všeobecný predpoklad bez toho, aby sa vôbec pokúsil pozrieť sa na jeho platnosť v konkrétnom prípade sťažovateľky...“

Carvalho Pinto de Sousa Morais proti Portugalsku

- ESĽP ďalej vzal do úvahy, že vek a pohlavie sťažovateľky boli jednými z hlavných dôvodov pre zníženie odškodnenia, čo založilo rozdielne zaobchádzanie. ESĽP dodal, že rovnaký prístup zaujal portugalský súd aj pri znížení náhrady za služby pani do domácnosti.
- ESĽP ďalej poukázal na správy rôznych zahraničných výborov, ktoré poukazujú na pretrvávajúce stereotypy v portugalskom súdnictve, a poukázal aj na rozsudky portugalských súdov v obdobných veciach.
- ESĽP konštatoval porušenie čl. 14 v spojení s čl. 8 Dohovoru.

Carvalho Pinto de Sousa Morais proti Portugalsku

- Význam rozsudku – odôvodnením rozsudku vnútroštátneho súdu môže dôjsť k diskriminácii.
- Súhlasné stanoviská (sudkyne Yudkivska a Motoc) – poukazujú na dôležitosť rozsudku vo svetle gendrovej rovnosti a nový prístup k posudzovaniu stereotypov pod čl. 14.
- Nesúhlasné stanovisko (sudcovia Ravarani a Bošnjak) – poukazujú na metodologické nedostatky rozsudku, absenciu testu diskriminácie.
- Pozri tiež: *Konstantin Markin proti Rusku*, č. 30078/06, 12. 3. 2012 – rozdielne zaobchádzanie na základe pohlavia pri rodičovskej dovolenke, porušenie čl. 14 v spojení s čl. 8.

Case study 3

Khamtokhu a Aksenchik proti Rusku

(č. 60367/08 a 961/11, 24. 1. 2017)

Khamtokhu a Aksenchik proti Rusku

- St'azovatelia sú odsúdení na trest odňatia slobody na doživotie.
- Pred ESEP namietali, že sú diskriminovaní oproti ostatným skupinám osôb, pri ktorých zákon neumožňuje uloženie doživotného trestu.
- Trestný zákon Ruskej federácie neumožňuje uložiť trest odňatia slobody na doživotie osobám mladším ako 18 rokov a starším ako 65 rokov, a ženám.

Khamtokhu a Aksenchik proti Rusku

- Argumenty sťažovateľov:
 - rozlišovanie medzi mužmi a ženami pri ukladaní trestov je založený na gendrových stereotypoch
 - to isté sa týka rozlišovania medzi dospelými mužmi a osobami staršími ako 65 rokov (nie však deti)
 - riešením by bolo individuálne ukladanie trestov
 - sťažovatelia nechceli rozšírenie doživotného trestu na všetky skupiny, ale jeho úplne zrušenie. Argumentovali medzinárodným trendom smerujúcim k úplnému zrušeniu doživotných trestov.

Khamtokhu a Aksenchik proti Rusku

- Argumenty vlády:
 - rozlišovanie medzi mužmi a ženami a medzi osobami rôzneho veku pre účely ukladania trestu za najzávažnejšie trestné činy sleduje princípy *spravodlivosti a ľudskosti*
 - pri ženách vláda odkazovala na medzinárodné dokumenty chrániace práva žien, a ich špeciálnym postavením v spoločnosti, najmä čo sa týka materstva. Ženy tvoria iba zlomok osôb odsúdených na trest odňatia slobody (cca. 8 %).
 - pri starších osobách vláda argumentovala iluzórnosťou možnosti ich predčasného prepustenia

Khamtokhu a Aksenchik proti Rusku

- Čl. 5 síce nepokrýva opatrenia súvisiace s ukladaním trestov, ale keďže sa ruský zákonodarca rozhodol poskytnúť viac práv istej skupine osôb, čl. 14 je aplikovateľný (pozri nesúhlasné stanovisku sudcu Sajó).
- Komparátor: sťažovatelia sú v analogickej situácii s tými osobami, ktoré boli odsúdené za také isté alebo porovnateľné trestné činy.
- Legitímny cieľ: princípy spravodlivosti a ľudskosti
- Možno rozdielne zaobchádzanie ospravedlniť rozumnými a objektívnymi dôvodmi?
- Dilema: rozšíriť doživotný trest na všetkých z dôvodu dosiahnutia rovnosti znamená zníženie ochrany ľudských práv pre určité skupiny osôb.

Khamtokhu a Aksenchik proti Rusku

- Dohovor je živý nástroj, ktorý treba interpretovať s ohľadom na aktuálne podmienky a idey v demokratickej spoločnosti.
- V európskom priestore sa podarilo úplne zakázať trest smrti, ale zatiaľ iba 9 krajín Rady Európy zrušilo trest odňatia slobody na doživotie.
- Dohovor doživotný trest nezakazuje, ale pokiaľ osoba odsúdená na doživotie nemá žiadnu nádej na prepustenie, môže to zakladať neľudské a ponižujúce zaobchádzanie (čl. 3) (*Vinter a ďalší proti Spojenému kráľovstvu*).

Khamtokhu a Aksenchik proti Rusku

- Priestor pre uváženie
 - v oblasti ukladania trestov majú štáty tradične široký priestor pre uváženie (princíp subsidiarity)
 - rozlišovanie na základe pohlavia ale vyžaduje vždy veľmi závažné dôvody a priestor štátu pre uváženie je úzky
 - zatiaľ neexistuje európsky konsenzus pre úplne zrušenie doživotného trestu, ide teda o oblasť, ktorá sa ešte vyvíja, priestor pre uváženie je preto široký

Khamtokhu a Aksenchik proti Rusku

- Osoby mladšie ako 18 rokov – v podstate nebol spor o tom, že rozlišovanie pri ukladaní trestov je odôvodnené zraniteľnosťou detí.
- Osoby staršie ako 65 rokov – ESĽP uznal argument, že doživotný trest pre túto skupinu osôb by znamenal len iluzórnu nádej na prepustenie a preto rozlišovanie je odôvodnené.
- Ženy (pomer hlasov 10:7) – ESĽP v podstate uznal argumenty vlády – prihliadol k medzinárodným dokumentom chrániacim práva žien, hlavne pred násilím a zneužívaním vo väzniciach, zdôraznil ochranu tehotných žien a matiek, prihliadol na štatistiky poskytnuté ruskou vládou, a s ohľadom na celkový kontext prípadu dospel k záveru, že ruský zákonodarca neprekročil priestor pre uváženie, keď poskytol ženám viac práv ako mužom.

Khamtokhu a Aksenchik proti Rusku

- Súhlasné aj odlišné stanoviská vyjadrujú dilemu štrasburských sudcov v tomto prípade:
 - princíp rovnosti medzi pohlaviami na jednej strane
 - hrozba zníženia štandardu ochrany ľudských práv pre určitú skupinu osôb na druhej strane
 - zdržanlivosť pri kritike štátu za poskytnutie vyššej ochrany pre určité skupiny osôb
 - disentujúca skupina sudcov právom kritizovala nedostatky v odôvodnení rozsudku, ale nenavrhol žiadne alternatívne riešenie

Do pozornosti

- HUDOC – veľa rozsudkov v českom a slovenskom jazyku
- Protokol č. 16 vstúpil do platnosti 1. 8. 2018 (SR ho ešte neratifikovala) – umožňuje vnútroštátnym súdom požiadať EŠLP o nezáväznú poradnú stanovisko k interpretácii a aplikácii Dohovoru v prebiehajúcim prípade.
- Možnosť sťaží pre sudcov na EŠLP cez Európsku justičnú sieť (EJTN) – výberové konanie organizuje Justičná akadémia.

Ďakujem za pozornosť

alexandra.dubova@echr.coe.int